सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ

(पूर्वीचे पुणे विद्यापीठ)

विद्यार्थी विकास मंडळ

गणेशखिंड, पुणे – ४११ ००७.

डॉ. सविता कुलकर्णी
संचालक (अतिरिक्त कार्यभार)

संदर्भ क्र. विविमं/२०२६-२७/१३९ ***न्यायालयीन प्रकरण प्राथम्य*** **दि. २९/०७/२०२६**

प्रति,

मा. प्राचार्य/संचालक/विभागप्रमुख,

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्नित

सर्व महाविद्यालये व मान्यताप्राप्त परिसंस्था,

विद्यापीठ परिसरातील सर्व शैक्षणिक विभाग, पुणे.

विषय : भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भ : मा. उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मुंबई यांचे जा.क्र. संकीर्ण-२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दि. २८ जुलै, २०२६ रोजीचे पत्र.

महोदय/महोदया,

मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभुमीवर दाखल झाली असून सदर याचिकेच्या अनुषंगाने दि. ७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षाच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राद्वारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

त्यानुसार, मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा. मुख्य सचिव, कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग यांच्या पत्रान्वये दिलेल्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करुन उचित कार्यवाही करण्याबाबत सर्व संलग्नित महाविद्यालये/शैक्षणिक संस्था/विभाग यांना तात्काळ सूचना देण्यात याव्यात, असे निर्देश शासनाकडून प्राप्त झाले आहेत. या संदर्भात शासनाच्या दि. १९ मे, २०२६ रोजी दिलेल्या निर्देशानुसार, भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत सर्व संलग्नित महाविद्यालये/शैक्षणिक संस्था/विभाग यांनी १०० टक्के अंमलबजावणी करण्याबाबत निर्देश देण्यात आले होते. त्यास अनुसरून, यापूर्वी महाविद्यालय/मान्यताप्राप्त परिसंस्था/विभागांना याबाबत कळविण्यात आले होते. त्यास अनुसरून या विभागाच्या संदर्भ क्र. विविमं/२०२५-२६/४३५ दि. १८ डिसेंबर, २०२६ अन्वये, भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजना करणेबाबत कळविण्यात आले होते.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि. १९/०५/२०२६ रोजीच्या आदेशान्वये दिलेल्या निर्देशानुसार कार्यवाही करून, मा. मुख्य सचिवांना तसेच मा. अपर मुख्य सचिव (उच्च व तंत्र शिक्षण) यांना उच्च न्यायालयात अद्ययावत प्रतिज्ञापत्र दाखल करावयाचे आहे. या प्रकरणी ;

१. महाविद्यालय/मान्यताप्राप्त परिसंस्था/विभागांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देशांची १०० टक्के अंमलबजावणी करणेबाबत सक्त सूचना दिल्या आहेत.
२. मा. कुलगुरू यांना ज्या महाविद्यालय/मान्यताप्राप्त परिसंस्था/विभागांनी अद्यापही कार्यवाही केली नाही अशा संस्थांकडून खुलासा घेण्याबाबत निर्देश प्राप्त झालेले आहेत.
३. मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि. ०७.११.२०२५ च्या न्यायनिर्णयाचे अवलोकन केले असता निर्देशांचे अनुपालन न झाल्यास संबंधित अधिकाऱ्यांना वैयक्तिकरित्या जबाबदार धरण्यात येईल असे वारंवार स्पष्ट केले आहे.

४. मा. सर्वोच्च्य न्यायालय व शासनाच्या निर्देशांचे अनुपालन न केलेल्या महाविद्यालय परिसंस्थाबाबत विद्यापीठाने केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल देखील शासनाने मागविला आहे.

यास अनुसरून, आपले महाविद्यालय/मान्यताप्राप्त परिसंस्था/विभाग यांना पुनश्च कळविण्यात येते कि, मा. सर्वोच्च न्यायालय व शासनाच्या निर्देशानुसार भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांची आपल्या स्तरावर काटेकोर अंमलबजावणी करावी. आणि याबाबतचा अहवाल (www.unipune.ac.in - BOD Online - Login - Username - Password - students development – Menu – Apply – ***"मानव श्वान संघर्ष अहवाल"***) येथे सोमवार दि. ०३ ऑागस्ट, २०२६ रोजी सायंकाळी ०५.०० वाजेपर्यंत ऑनलाईन पद्धतीने भरण्याबाबत संबंधितांना सूचित करावे. आपण भरलेली माहिती शासनस्तरावर एकत्रित पणे सादर करावयाची असल्याने आपण माहिती भरणे क्रमप्राप्त आहे.

शासन निर्देशानुसार ही माहिती शासनास एकत्रित संकलित करून शासनास कळविणे आवश्यक असल्याने आपण यापूर्वी गुगल फॉर्मद्वारे माहिती भरली असेल तरी देखील पुनश्च: सदर माहिती विद्यापीठाच्या संकेतस्थळाच्या लिंकवर तात्काळ भरणेबाबत संबंधितांना सूचित करावे. कळावे, ही विनंती.

सोबत : वरीलप्रमाणे.

(डॉ. सविता कुलकर्णी)
संचालक, (अतिरिक्त कार्यभार)
विद्यार्थी विकास मंडळ

महाराष्ट्र शासन

उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य

४१२ ई, बहिरट पाटील चौक, मॉडेल कॉलनी, शिवाजीनगर, पुणे- ४११ ०१६

Web : www.dhepune.gov.in E-Mail : mavi.dhepune@gov.in

फोन नं.०२०/२६१२२११९

क्र. उशिस/मानव श्वान संघर्ष उपाययो. /मवि-१/ई. २४७११८९ दि.१५.१२.२०२५

कालमार्यदित/ तातडीने

प्रति,
 १. सर्व विभागीय सहसंचालक,
 उच्च शिक्षण
 २. कुलसचिव,
 सर्व अकृषी /अभिमत/ स्वंयअर्थसहायीत विद्यापीठे

विषयः- भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भः- शासन पत्र क्र. संकीर्ण -२०२५/प्र.क.१२२/समन्वय दि.१३.१२.२०२५

उपरोक्त विषयाबाबत संदर्भांकित पत्रासोबत मा. मुख्य सचिव यांचे कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यसाय विभाग, पत्र क्रं. DAHD- १०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र सोबत जोडले आहे. कृपया अवलोकन करावे.

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर **मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र.५/२०२५** दाखल झाली असून सदर याचिकेच्या अनुषंगाने दि.७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राद्वारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

त्यानुषंगाने मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा मुख्य सचिव, कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यसाय विभाग यांच्या पत्रान्वये दिलेल्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करुन उचित कार्यवाही करण्याबाबत आपल्या अधिनस्त सर्व संलग्तिन महाविद्यालये/ शैक्षणिक संस्था यांना तात्काळ सूचना देण्यात याव्यात.

तसेच प्रस्तुत प्रकरणी शैक्षणिक संस्था/ महाविद्यालयांनी केलेल्या कार्यवाहीबाबतचा अहवाल आपल्या स्तरावर संकलित करुन विभागनिहाय अहवाल **दि.१९.१२.२०२५ रोजी दुपारी २.०० वाजेपर्यंत** संचालनालयाच्या mavi.dhepune@nic.in या ईमेल आयडीवर सादर करावा.

प्रस्तुत प्रकरणी शासनाने मा. सर्वोच्च न्यायालयास अहवाल सादर करावयाचा आहे त्यानुषंगाने प्रथम प्राध्यानाने कार्यवाही करावी .

Digitally signed by
USHA RAMDAS SHINDE
Date: 16-12-2025
17:51:39

(ऊषा शिंदे)
कनिष्ठ प्रशासन अधिकारी,
उच्च शिक्षण संचालनालय,
महाराष्ट्र राज्य, पुणे-१६.

प्रतः- मा. अपर मुखय सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार भवन मुंबई-३२ यांना सविनय माहितीस्तव सादर.

मंत्रालयीन सेवा

महाराष्ट्र शासन

उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग मंत्रालय विस्तार, कक्ष क्रमांक-४३१,

चौथा मजला, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,मुंबई-४०० ०३२

Email ID:- do.asthahte-mh@govin

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दिनांक:- १३.१२.२०२५

प्रति,

१. **संचालक (उच्च शिक्षण/तंत्र शिक्षण//कला/ग्रंथालय), महाराष्ट्र राज्य, पुणे/मुंबई.**

२. **कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे महाराष्ट्र राज्य, महाराष्ट्र.**

३. **संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ,**

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भ- कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१०४३/१/२०२५ पदुम- ४ (१४२२५२८) यांच दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.

मा. मुख्य सचिव यांचे क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८), दि. १३.११.२०२५ रोजीचे अर्धशासकीय पत्र व त्यासोबतचे मा. सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्र. ५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालयाने दि. २२ ऑगस्ट २०२५ रोजी दिलेल्या आदेशाची प्रत सोबत पाठविण्यात येत आहे.

२. प्रस्तुत प्रकरणी भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ दाखल झाली आहे. सदर याचिकेवर दि. ०७/११/२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राव्दारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर निर्णयात या विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत:-

अ) शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे

आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री 8 आठवडयांच्या आत करणे.

ब) निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी संस्थेने नोडल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करून सदर अधिकाऱ्यांची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकार क्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाला कळविणे.

क) केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

३. मा. मुख्य सचिवांच्या निर्देशांच्या अनुषंगाने, या विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्राणखालील संचालक आणि संबंधित विद्यापीठांच्या कुलगुरुंना सूचित करण्यात येते की, त्यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांना मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा. मुख्य सचिवांच्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करण्याबाबत निर्देश द्यावेत. तसेच, सर्व कुलगुरु यांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची काटेकोर अंमलबजावणी सुनिश्चित करावी आणि त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांकडून प्राप्त करुन संचालक, उच्च शिक्षण यांच्या मार्फत दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा. तसेच संचालक, तंत्र शिक्षण आणि संचालक, कला यांनी पदविका महाविद्यालयांचा याबाबतचा अनुपालन अहवाल दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा.

(बी.वेणुगोपाल रेड्डी)
अपर मुख्य सचिव, महराष्ट्र शासन

सोबत : वरीलप्रमाणे

प्रत,
निवड नस्ती (समन्वय).

संक्र. ४६८/समन्वय
२४/११/२५

अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम -४ (१४२२५२८)

महाराष्ट्र शासन

राजेश कुमार
मुख्य सचिव

अ.मु.स.
उच्च व तंत्र शिक्षण
यांचे कार्यालय
क्र. 2398
दि. 19.11.25

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व
मत्स्यव्यवसाय विभाग
मंत्रालय, मुंबई -४०००३२
दिनांक :- १३ नोव्हेंबर, २०२५

महोदय,

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्षाच्या गंभीर घटनांच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात ५/२००५ ही SOU MOTO WRIT PETITION दाखल केली आहे. सदर याचिकेवर दि.०३.११.२०२५ व दि.०७.११.२०२५ रोजी सुनावणी झाल्या आहेत, त्यापैकी दि.०३.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीस मी स्वत: उपस्थित होतो. सुनावणीअंती दिलेल्या निर्देशांचे अवलोकन केले असता मा. सर्वोच्च न्यायालयाने सदर बाब अतिशय गांभिर्याने घेतले असल्याचे स्पष्ट होत आहे.

दि.०७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती दिलेल्या अंतरिम निर्णयान्वये (प्रत सोबत) मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशानुसार भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून, सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल ८ आठवडयात मुख्य सचिवांच्या शपथ पत्राव्दारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर न्यायनिर्णयात आपल्या विभाग व विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत.

१. शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री ८ आठवड्यांच्या आत करणे.
२. निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी नोडल अधिकाऱ्याची नियुक्ती करुन सदर अधिकाऱ्याची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकारक्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाला कळविणे.
३. केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शाळा आणि शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि. ०७.११.२०२५ च्या न्यायनिर्णयाचे अवलोकन केले असता निर्देशांचे अनुपालन न झाल्यास संबंधित अधिकाऱ्यांना वैयक्तिकरित्या जबाबदार धरण्यात येईल, असे वारंवार स्पष्ट केले आहे. ही वस्तुस्थिती विचारात घेऊन आपल्या विभागाशी संबंधित वरील निर्देश व न्यायनिर्णयात समाविष्ट असलेले सामुहिक निर्देशांची प्राथम्याने अंमलबजावणी करुन केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल कोणत्याही परिस्थितीत दि. २२.१२.२०२५ पुर्वी पशुसंवर्धन विभागात डॉ. नरेश बांगर, अवर सचिव (पदुम-४) यांना प्रत्यक्ष अथवा us.adf4-mh@gov.in या ई-मेल वर सादर करावा.

आपला स्नेहांकित,

(राजेश कुमार)

Urgent

उ.स. (सम.)
1) pl. put up D.O. letter to all VCs & Directors.
2) pl. convene a VC on 24th with VCs / Directors.
This may be included in the agenda alg with Ranking issues / Dash Board

श्री बी. वेणुगोपाल रेड्डी (भाप्रसे),
अप्पर मुख्य सचिव,
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

18/11

19/11

कक्ष (समन्वय)

कक्ष-१ शेरा
२४.११.२०२५

महाराष्ट्र शासन
सहसंचालक, उच्च शिक्षण, पुणे विभाग,
१७, डॉ. आंबेडकर मार्ग, पुणे-१

Web-www.jdhepune.in **E-mail:jdhepune@gmail.com**

फोननं. ०२०-२६१२७८३३, २६०५१६३२, फॅक्सनं. ०२०-२६१२७८३३

जा.क्र.ससं/उशि/पुवि/ परिपत्रक/२०२५/ई2482347 दि. १९-१२-२०२५

प्रति,

१. कुलसचिव, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे.
२. कुलसचिव, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
३. कुलसचिव, सर्व अकृर्षि अभिमत व खाजगी विद्यापीठे/संस्था, पुणे विभाग.
४. प्राचार्य /प्राचार्य, अशासकीय अनुदानित/कायम विनाअनुदानित
कला, वाणिज्य, विज्ञान, विधी, शिक्षणशास्त्र, समाजकार्य, व शारिरीक शिक्षणशास्त्र
महाविद्यालये, **पुणे,अहिल्यानगर व नाशिक जिल्हे.**

विषय : भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भ:-१. मा. उच्च शिक्षण संचालनालयाचे क्र. उशिसं/मानव श्वान संघर्ष उपाययो./मवि-१/ई.२४७११८९ दि.१६-१२-२०२५
२. शासन पत्र क्र. संकीर्ण -२२५/प्र.क.१२२/समन्वय दि. १३-१२-२०२५

उपरोक्त संदर्भिय विषयाबाबत मा. उच्च शिक्षण संचालनालयाचे दि. १६-१२-२०२५ च्या पत्रासोबत संदर्भाकिंत शासन पत्राचे तसेच मा. मुख्य सचिव यांचे कृषि पशुसंवर्धन, दुधव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, पत्र क्रे. DAHD-१०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) दि. १३-११-२२५ रोजीचे पत्र सोबत जोडले आहे. कृपया अवलोकन करावे.

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पाश्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र.५/२०२५ दाखल झाली असून सदर याचिकेच्या अनुषंगाने दि.७-११-२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून, सदर निदेशांच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या

कार्यवाहीचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राद्वारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

त्यानुषंगाने मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा मुख्य सचिव, कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यसाय विभाग यांच्या पत्रान्वये दिलेल्या सुचनांचे तंतोतंत पालन करुन उचित कार्यवाही करण्याबाबत आपल्या अधिनस्त सर्व संलग्तिन महाविद्यालये/शैक्षणिक संस्था यांना तात्काळ सूचना देण्यात याव्यात. तसेच प्रस्तुत प्रकरणी शैक्षणिक संस्था/ महाविद्यालयांनी केलेल्या कार्यवाहीबाबतचा अहवाल आपल्या स्तरावर संकलित करुन विभागनिहाय अहवाल दि.१९-१२-२०२५ रोजी मा. उच्च शिक्षण संचालनालयास सादर करावा असे निर्देश दिलेले आहेत.

याबाबत विभागातील सर्व विद्यापीठे व महाविद्यालये यामध्ये भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत उक्त सुचनांचे तंतोतंत पालन करुन उचित कार्यवाही करावी तसेच केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल तात्काळ कार्यालयास सादर करावा.

सोबत : संदर्भिय पत्र व सहपत्रे.

Digitally signed by
Ashok Uddhav Ubale
Date: 21-12-2025
18:59:48

(डॉ. अशोक उबाळे)
सहसंचालक (उच्च शिक्षण)
पुणे विभाग, पुणे

प्रत : मा. उच्च शिक्षण संचालक, उच्च शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य, शिवाजीनगर, पुणे-१६.

महाराष्ट्र शासन

उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य

४१२ ई, बहिरट पाटील चौक, मॉडेल कॉलनी, शिवाजीनगर, पुणे- ४११ ०१६

Web : www.dhepune.gov.in E-Mail : mavi.dhepune@gov.in

फोन नं.०२०/२६१२२११९

क्र. उशिस/मानव श्वान संघर्ष उपाययो. /मवि-१/ई. २४७११८९ दि.१५.१२.२०२५

कालमार्यदित/ तातडीने

प्रति,

१. सर्व विभागीय सहसंचालक,
उच्च शिक्षण

२. कुलसचिव,
सर्व अकृषी /अभिमत/ स्वंयअर्थसहायीत विद्यापीठे

विषयः- भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भः- शासन पत्र क्र. संकीर्ण -२०२५/प्र.क.१२२/समन्वय दि.१३.१२.२०२५

उपरोक्त विषयाबाबत संदर्भांकित पत्रासोबत मा. मुख्य सचिव यांचे कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यसाय विभाग, पत्र क्रं. DAHD- १०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र सोबत जोडले आहे. कृपया अवलोकन करावे.

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर **मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र.५/२०२५** दाखल झाली असून सदर याचिकेच्या अनुषंगाने दि.७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राद्वारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

त्यानुषंगाने मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा मुख्य सचिव, कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यसाय विभाग यांच्या पत्रान्वये दिलेल्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करुन उचित कार्यवाही करण्याबाबत आपल्या अधिनस्त सर्व संलग्नित महाविद्यालये/ शैक्षणिक संस्था यांना तात्काळ सूचना देण्यात याव्यात.

तसेच प्रस्तुत प्रकरणी शैक्षणिक संस्था/ महाविद्यालयांनी केलेल्या कार्यवाहीबाबतचा अहवाल आपल्या स्तरावर संकलित करुन विभागनिहाय अहवाल **दि.१९.१२.२०२५ रोजी दुपारी २.०० वाजेपर्यंत** संचालनालयाच्या mavi.dhepune@nic.in या ईमेल आयडीवर सादर करावा.

प्रस्तुत प्रकरणी शासनाने मा. सर्वोच्च न्यायालयास अहवाल सादर करावयाचा आहे त्यानुषंगाने प्रथम प्राध्यानाने कार्यवाही करावी .

Digitally signed by
USHA RAMDAS SHINDE
Date: 16-12-2025
17:51:39

(ऊषा शिंदे)
कनिष्ठ प्रशासन अधिकारी,
उच्च शिक्षण संचालनालय,
महाराष्ट्र राज्य, पुणे-१६.

प्रतः- मा. अपर मुखय सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार भवन मुंबई-३२ यांना सविनय माहितीस्तव सादर.

मंत्रालयीन सेवा

महाराष्ट्र शासन

उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग मंत्रालय विस्तार, कक्ष क्रमांक-४३१,

चौथा मजला, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,मुंबई-४०० ०३२

Email ID:- do.asthahte-mh@govin

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दिनांक:- १३.१२.२०२५

प्रति,

१. **संचालक (उच्च शिक्षण/तंत्र शिक्षण//कला/ग्रंथालय), महाराष्ट्र राज्य, पुणे/मुंबई.**

२. **कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे महाराष्ट्र राज्य, महाराष्ट्र.**

३. **संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ,**

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भ- कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१०४३/१/२०२५ पदुम- ४ (१४२२५२८) यांच दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.

मा. मुख्य सचिव यांचे क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८), दि. १३.११.२०२५ रोजीचे अर्धशासकीय पत्र व त्यासोबतचे मा. सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्र. ५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालयाने दि. २२ ऑगस्ट २०२५ रोजी दिलेल्या आदेशाची प्रत सोबत पाठविण्यात येत आहे.

२. प्रस्तुत प्रकरणी भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ दाखल झाली आहे. सदर याचिकेवर दि. ०७/११/२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राव्दारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर निर्णयात या विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत:-

अ) शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे

आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री 8 आठवडयांच्या आत करणे.

ब) निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी संस्थेने नोडल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करून सदर अधिकाऱ्यांची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकार क्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाला कळविणे.

क) केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

३. मा. मुख्य सचिवांच्या निर्देशांच्या अनुषंगाने, या विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्राणखालील संचालक आणि संबंधित विद्यापीठांच्या कुलगुरुंना सूचित करण्यात येते की, त्यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांना मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा. मुख्य सचिवांच्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करण्याबाबत निर्देश द्यावेत. तसेच, सर्व कुलगुरु यांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची काटेकोर अंमलबजावणी सुनिश्चित करावी आणि त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांकडून प्राप्त करुन संचालक, उच्च शिक्षण यांच्या मार्फत दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा. तसेच संचालक, तंत्र शिक्षण आणि संचालक, कला यांनी पदविका महाविद्यालयांचा याबाबतचा अनुपालन अहवाल दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा.

(बी.वेणुगोपाल रेड्डी)
अपर मुख्य सचिव, महराष्ट्र शासन

सोबत : वरीलप्रमाणे

प्रत,

निवड नस्ती (समन्वय).

सं.क्र. ४६८/समन्वय
24/11/25

अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम -४ (१४२२५२८)
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व
मत्स्यव्यसाय विभाग
मंत्रालय, मुंबई -४०००३२
दिनांक :- १३ नोव्हेंबर, २०२५

महाराष्ट्र शासन

अ.मु.स.
उच्च व तंत्र शिक्षण
यांचे कार्यालय
क्र. 2398
दि. 19.11.25

राजेश कुमार
मुख्य सचिव

महोदय,

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्षाच्या गंभीर घटनांच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात ५/२००५ ही SOU MOTO WRIT PETITION दाखल केली आहे. सदर याचिकेवर दि.०३.११.२०२५ व दि.०७.११.२०२५ रोजी सुनावणी झाल्या आहेत, त्यापैकी दि.०३.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीस मी स्वत: उपस्थित होतो. सुनावणीअंती दिलेल्या निर्देशांचे अवलोकन केले असता मा. सर्वोच्च न्यायालयाने सदर बाब अतिशय गांभिर्याने घेतले असल्याचे स्पष्ट होत आहे.

दि.०७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती दिलेल्या अंतरिम निर्णयान्वये (प्रत सोबत) मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशानुसार भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून, सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल ८ आठवडयात मुख्य सचिवांच्या शपथ पत्राव्दारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर न्यायनिर्णयात आपल्या विभाग व विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत.

१. शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री ८ आठवड्यांच्या आत करणे.
२. निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी नोडल अधिकाऱ्याची नियुक्ती करुन सदर अधिकाऱ्याची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकारक्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाला कळविणे.
३. केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शाळा आणि शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि. ०७.११.२०२५ च्या न्यायनिर्णयाचे अवलोकन केले असता निर्देशांचे अनुपालन न झाल्यास संबंधित अधिकाऱ्यांना वैयक्तिकरित्या जबाबदार धरण्यात येईल, असे वारंवार स्पष्ट केले आहे. ही वस्तुस्थिती विचारात घेऊन आपल्या विभागाशी संबंधित वरील निर्देश व न्यायनिर्णयात समाविष्ट असलेले सामुहिक निर्देशांची प्राथम्याने अंमलबजावणी करुन केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल कोणत्याही परिस्थितीत दि. २२.१२.२०२५ पुर्वी पशुसंवर्धन विभागात डॉ. नरेश बांगर, अवर सचिव (पदुम-४) यांना प्रत्यक्ष अथवा us.adf4-mh@gov.in या ई-मेल वर सादर करावा.

आपला स्नेहांकित,

(राजेश कुमार)

Urgent
उ.स. (स.म.)
1) pl. put up D.O. letter to all VCs & Directors.
2) pl. convene a VC on 24th with VCs / Directors.
This may be included in the agenda along with Ranking issues / Dash Board

श्री बी. वेणुगोपाल रेड्डी (भाप्रसे),
अप्पर मुख्य सचिव,
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

18/11

18/11

24.11.2025

महाराष्ट्र शासन
उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य
४१२ ई, बहिरट पाटील चौक, मॉडेल कॉलनी, शिवाजीनगर, पुणे- ४११ ०१६

Web : www.dhepune.gov.in E-Mail : mavi.dhepune@gov.in

फोन नं.०२०/२६१२२११९

क्र. उशिस/मानव श्वान संघर्ष उपाययो. /मवि-१/ई. २४७११८९ दि.२३.१२.२०२५

स्मरणपत्र -२
अतितात्काळ

प्रति,
 १. सर्व विभागीय सहसंचालक,
 उच्च शिक्षण
 २. कुलसचिव,
 सर्व अकृषी /अभिमत/ स्वंयअर्थसहायीत विद्यापीठे

विषयः- भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भः- १.शासन पत्र क्र. संकीर्ण -२०२५/प्र.क.१२२/समन्वय दि.१३.१२.२०२५
२. संचालनालयाचे पत्र क्रं. उशिसं/मानव श्वान संघर्ष उपाय यो./मवि-१/ई.२४७१७८९/दि.१६.१२.२०२५
३. संचालनालयाचे पत्र क्रं. उशिसं/मानव श्वान संघर्ष उपाय यो./मवि-१/ई.२४७१७८९/दि.२२.१२.२०२५

उपरोक्त विषयी मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र.५/२०२५ दाखल झाली असून सदर याचिकेच्या अनुषंगाने दि.७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशानुसार करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल संदर्भ क्रं.२ अन्वये दि.१९.१२.२०२५ पर्यत अहवाल मागविण्यात आला होता. तथापि उक्त अहवाल अद्यापही संचालनालयास प्राप्त झालेला नाही.

प्रस्तुत न्यायालयीन प्रकरणी मा. मुख्य सचिव यांना मा. सर्वोच्च न्यायालयात शपथपत्र सादर करावयाचे आहे. त्यासाठी उपरोक्त अहवालाची आवश्यकता आहे. ही बाब विचारात घेवून सदर अहवाल आजच उलट टपाली संचालनालयाच्या mavi.dhepune@nic.in या ईमेल आयडी वर सादर करण्यात यावा.

न्यायालयीन कामकाजाचे गांभीर्य विचारात घेवून विषयांकित प्रकरणी प्रथम प्राध्यानाने कार्यवाही करावी .

Digitally signed by
SHAILENDRA KAMLAKAR DEOLANKAR
Date: 23-12-2025 19:23:41

(डॉ. शैलेंद्र देवळाणकर)
प्र.शिक्षण संचालक (उच्च शिक्षण)
महाराष्ट्र राज्य, पुणे -16.

प्रतः- मा. अपर मुख्य सचिव,उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई-३२ यांना सविनय माहितीसतव सादर.

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मुंबई-४०० ०३२
Email ID:- do.asthahte-mh@ gov.in

तातडीचे

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दिनांक :- २४ डिसेंबर, २०२५.

प्रति,

१. संचालक (उच्च शिक्षण/कला/ग्रंथालय), महाराष्ट्र राज्य, पुणे/मुंबई.
२. कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे, महाराष्ट्र राज्य.
३. संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ. महाराष्ट्र राज्य.

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत

संदर्भ- -शासनाचे समक्रमांकाचे दिनांक १३ डिसेंबर, २०२५ चे पत्र.

महोदय,

सोबत सचिव, कृषि व पदुम विभाग यांचे क्रमांक दुम-४(१३५७५२७) , दिनांक २२ डिसेंबर, २०२५ चे अर्धशासकीय पत्र पाठविण्यात येत आहे.

मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ दाखल याचिकेवर पुढील सुनावणी दिनांक १३/१/२०२६ रोजी होणार असून, तत्पुर्वी, प्रस्तुत प्रकरणी केलेल्या उपाययोजनांचा अहवाल मा. मुख्यसचिवांना शपथपत्राद्वारे मा.सर्वोच्च न्यायालयात सादर करावयाचा आहे.

मा. मुख्य सचिवांच्या निर्देशांच्या अनुषंगाने, या विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखालील संचालक आणि संबधित विद्यापीठांच्या कुलगुरुंना त्यांचे कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांकडुन केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल प्राप्त करुन घेऊन दि.२०.१२.२०२५ पर्यंत शासनास सादर करण्याबाबत दिनांक १३/१२/२०२५ च्या पत्रान्वये कळविण्यात आले आहे. तथापि, तंत्र शिक्षण संचालनालय वगळता अन्य कार्यालयांचा अनुपालन अहवाल अद्यापही शासनास प्राप्त झालेला नाही.

तरी, मा. सर्वोच्च न्यायालय व मा. मुख्य सचिवांचे निर्देशानुसार आपले स्तरावर अंमलबजावणी करुन, त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल आजच शासनास सादर करावा, ही विनंती.

आपला,

(अ.शा. मुत्याल)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

सोबत : वरीलप्रमाणे

प्रत,

निवडनस्ती (समन्वय).

H:\प्र.क्र.१२२-२५ भटक्या जनावरांमुळे होणाऱ्या उपद्रवावरील उपाययोजना.Docx

अत्यंत तातडीचे/मा. सर्वोच्च न्यायालय प्रकरण

अ.शा.पत्र क्र. DAHD- १४०३४/५६/२०२५ पदुम -४ (१३५७५२७)

डॉ. रामास्वामी एन.(भाप्रसे)
सचिव

म हा रा ष्ट्र
सत्यमेव जयते
शा स न

अ.मु.स.
उच्च व तंत्र शिक्षण
यांचे कार्यालय
क्र. 9523178
दि. 23/12/25

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व
मत्स्यव्यवसाय विभाग
मंत्रालय, मुंबई -४०००३२

दिनांक :- २२ डिसेंबर, २०२५

आदरणीय महोदय,

आपणांस विदीत आहेच की, मा. सर्वोच्च न्यायालयात दाखल करण्यात आलेल्या SOU MOTO WRIT PETITION ५/२०२५ मध्ये दि.०३.११.२०२५ व दि.०७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीदरम्यान भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच श्वान व मानव-श्वान संघर्षाच्या गंभीर घटनांच्या पार्श्वभूमीवर उपाययोजना करण्याच्या दृष्टीने निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या पूर्ततेचा अनुपालन अहवाल ८ आठवडयात मा. मुख्य सचिव यांनी शपथ पत्राव्दारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशांपैकी आपल्या विभागाशी संबंधित बाबी मा. मुख्य सचिव यांच्या दि. १३.११.२०२५ च्या अर्धशासकीय पत्रान्वये आपणांस कळविण्यात आले आहे. सदर निर्देश तसेच न्यायनिर्णयात समाविष्ट असलेल्या सामुहिक निर्देशांची प्राथम्याने अंमलबजावणी करुन केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल कोणत्याही परिस्थितीत दि. २२.१२.२०२५ पुर्वी पशुसंवर्धन विभागात डॉ. नरेश बांगर अवर सचिव (पदुम-४) यांना प्रत्यक्ष अथवा us.adf४-mh@gov.in या ई-मेल वर सादर करावा, असेही सदर पत्रात स्पष्ट करण्यात आले आहे. याशिवाय यासंदर्भात मा. मुख्य सचिव यांचेकडे दि. २४.११.२०२५ रोजी झालेल्या बैठकीतही याबाबत स्पष्ट सूचना देण्यात आल्या आहेत. तसेच, आपल्या विभागाची माहिती देण्यासाठी मंत्रालयीन स्तरावर समन्वय अधिकारी नियुक्त करण्याचेही निर्देश देण्यात आले आहेत. तथापि अद्यापपर्यंत आपल्याकडून कोणताही अहवाल तसेच समन्वय अधिकारी यांचे नाव प्राप्त झालेले नाही.

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच श्वान व मानव-श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी उपाययोजना करण्याची बाब मा. सर्वोच्च न्यायालयाने अतिशय गांभिर्याने घेतलेली आहे व प्रस्तुत प्रकरणी करण्यात आलेल्या उपाययोजनांचा अहवाल मा. मुख्य सचिव यांच्या शपथ पत्राव्दारे दि.१३.०१.२०२६ रोजी होणाऱ्या सुनावणीपूर्वी मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करणे आवश्यक आहे. यास्तव आपल्या विभागाशी संबंधित माहिती व समन्वय अधिकारी यांचे नाव आजच पशुसंवर्धन विभागात डॉ. नरेश बांगर अवर सचिव (पदुम-४) यांना प्रत्यक्ष अथवा us.adf४-mh@gov.in या ई-मेल वर सादर करण्याची आपणांस विनंती आहे.

आपला स्नेहांकित,

(डॉ. रामास्वामी एन.)

Urgent
उ.स. (सा.म.) / वि.सि./म.ही.

प्रति,
श्री बी. वेणुगोपाल रेड्डी, (भाप्रसे)
अप्पर मुख्य सचिव,
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई

pl put up at once
23/12

23/12/25

श्री. कालिरवन
28.12.2025

महाराष्ट्र शासन

उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य

४१२ ई, बहिरट पाटील चौक, मॉडेल कॉलनी, शिवाजीनगर, पुणे- ४११ ०१६

Web : www.dhepune.gov.in E-Mail : mavi.dhepune@gov.in

फोन नं.०२०/२६१२२११९

क्र.उशिस/मानव श्वान संघर्ष उपाययो. /मवि-१/ई. २४७११८९ दि.१२.०६.२०२६

न्यायालयीन प्रकरण
अतितात्काळ

प्रति,
१. सर्व विभागीय सहसंचालक,
उच्च शिक्षण
२. कुलसचिव,
राज्य सार्वजनिक विद्यापीठे

विषयः- भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भः- १.शासन पत्र क्र. संकीर्ण-२०२५/प्र.क्र.१२२/ समन्वय दि.१० जून २०२६
२. शासनाचे समक्रमांकाचे दि.१३.१२.२०२५ चे पत्र
३. संचालनालयाचे पत्र क्र.उशिसं/मानव श्वान संघर्ष उपाययो./मवि-१/ई.२४७१७८९/दि.१६.१२.२०२५,दि.२२.१२.२०२५ व दि.८.१.२०२६ चे पत्र.

उपरोक्त विषयाबाबत संदर्भांकित शासन पत्राची प्रत सोबत जोडली आहे. कृपया अवलोकन करावे.

उपरोक्त विषयी "City Hounded by Strays, Kids Pay Price " या संदर्भात, सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्र. ०५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालायाने दि.२२ ऑगस्ट २०२५ व दि.७ नोव्हेंबर २०२५ रोजीच्या आदेशान्वये दिलेल्या निर्देशाचे पालन करण्याकरीता व यावर देखरेख ठेवण्यासाठी कार्यवाही करण्याकरीता संबधित मा.उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठासमोर सुनावणीसाठी ठेवण्यात येणार आहे. त्यानुसार मा. मुख्य सचिवांना अद्यावयात प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत". संदर्भ क्र. २ मा. मुख्य सचिवांच्या निर्देशाच्या अनुषंगाने खालीलप्रमाणे सूचना देण्यात आल्या आहेत. (प्रत संलग्न)

उच्च शिक्षण संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील राज्य सार्वजनिक विद्यापीठांनी आपल्या कार्यकक्षेतील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांमध्ये मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देश व मा. मुख्य सचिवांच्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करण्याबाबत निर्देश देण्यात यावे. तसेच सर्व कुलगुरु यांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची काटेकोर अंमलबजावणी सुनिश्चती करावी आणि त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल सादर करावा."

त्यानुषंगाने संदर्भ क्र.३ अन्वये माहिती मागविण्यात आली होती. तरी अद्यापही माहिती प्राप्त झालेली नाही. प्रस्तुत प्रकरणी शासनस्तरावरुन वारंवार विचारणा होत आहे. तसेच उपरोक्त न्यायालयीन प्रकरणी मा. मुख्य सचिव यांना मा. सर्वोच्च न्यायालयात शपथपत्र सादर करावयाचे आहे. त्यासाठी उपरोक्त अहवालाची आवश्यकता आहे. ही बाब विचारात घेवून तात्काळ माहिती सादर करावी.

प्रस्तुत प्रकरणी सर्व राज्य सार्वजनिक विद्यापीठांना आपल्या कार्यकक्षेतील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांकडून केलेल्या कार्यवाहीसह सविस्तर अनुपालन अहवाल प्राप्त करुन घेवून **दि.१७.६.२०२६ पर्यत** संचालनालयाच्या mavi.dhepune@nic.in ईमेल आयडीवर पाठविण्यात यावेत.

विभागीय सहसंचालक कार्यालयांनी विषयांकित अहवालासाठी आपल्या कार्यकक्षेतील विद्यापीठांकडे पाठपुरावा करावा व सदर माहिती विहित वेळेत संचालनालयास उपलब्ध करुन द्यावी.

Digitally signed by
SUYASH MADHUKAR DUSANE
Date: 15-06-2026 15:28:57

(डॉ.सुयश दुसाने)
प्रशासन अधिकारी,
उच्च शिक्षण संचालनालय,
महाराष्ट्र राज्य,पुणे-१६

प्रतः- मा. अपर मुख्य सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई -३२ यांना सविनय माहितीस्तव सादर.

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मुंबई-४०० ०३२
Email ID:- do.asthahte-mh@ gov.in

अतितात्काळ/ न्यायालयीन प्रकरण

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दिनांक :- १० जून, २०२६

प्रति,

१. संचालक (उच्च शिक्षण/ तंत्र शिक्षण/ कला/ग्रंथालय), महाराष्ट्र राज्य, पुणे/मुंबई.
२. कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे, महाराष्ट्र राज्य, महाराष्ट्र.
३. संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत

संदर्भ - १) कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र.DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) यांचे दि. १३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.
२) शासनाचे समक्रमांकाचे दिनांक १३/१२/२०२५ चे पत्र.

महोदय,

सोबत मुख्य सचिव कार्यालयाची दिनांक २७/५/२०२६ ची टिप्पणी जोडण्यात येत आहे.

२. "City Hounded by Strays, Kids Pay Price" या संदर्भात, सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्रमांक ५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालयाने दिनांक २२ ऑगस्ट २०२५ आणि ७ नोव्हेंबर २०२५ रोजीच्या आदेशान्वये दिलेल्या निर्देशांचे पालन करण्याकरीता व यावर देखरेख ठेवण्यासाठी कार्यवाही करण्याकरिता, संबंधित उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठासमोर /सुनावणीसाठी ठेवण्यात येणार आहे. त्यानुसार, मा. मुख्य सचिवांना अद्ययावत प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत.

३. त्यानुसार, सर्व विभागांच्या केलेल्या कारवाईचे अहवाल संकलित करून, मुख्य सचिवांच्या मंजुरीसाठी दिनांक २४.०७.२०२६ रोजी किंवा त्यापूर्वी एक एकत्रित अनुपालन प्रतिज्ञापत्राचा मसुदा सादर करण्याचे निर्देश असून, विभागाने केलेल्या कार्यवाही अहवालाची / प्रतिज्ञापत्राची एक प्रत पशुसंवर्धन विभागाकडे १०.०७.२०२६ रोजी किंवा त्यापूर्वी सादर करावयाची आहे.

४. शासनाच्या संदर्भ-२ येथील पत्रान्वये, मा. मुख्य सचिवांच्या निर्देशांच्या अनुषंगाने, खालीलप्रमाणे सूचना देण्यात आल्या आहेत.

या विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखालील संचालक आणि संबंधित विद्यापीठांच्या कुलगुरुंना सूचित करण्यात येते की, त्यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांना मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा. मुख्य सचिवांच्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करण्याबाबत निर्देश द्यावेत. तसेच, सर्व कुलगुरु यांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची काटेकोर अंमलबजावणी सुनिश्चित करावी आणि त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांकडून प्राप्त करुन

संचालक, उच्च शिक्षण यांच्या मार्फत दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा. तसेच संचालक, तंत्र शिक्षण आणि संचालक, कला यांनी पदविका महाविद्यालयांचा याबाबतचा अनुपालन अहवाल दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा. तसेच, संचालक व कुलगुरु यांनी माननीय सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची काटेकोर अंमलबजावणी सुनिश्चित करावी आणि त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल सादर करावा .

५. तरी, सदर न्यायालयीन प्रकरणी दिनांक १९/५/२०२६ रोजी दिलेल्या आदेशाच्या अनुषंगाने, आपल्या कार्यालयाने केलेल्या कार्यवाहीसह **सविस्तर अनुपालन अहवाल उद्या, दिनांक १९ जून, २०२६ पर्यंत या विभागास सादर करण्यात यावा, ही विनंती.**

आपली,

सं. चं. जाधव

(संचिता जाधव)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

सोबत : वरीलप्रमाणे.

प्रत,

सर्व सहसचिव / उपसचिव , उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

अवर सचिव (विधी), उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग मंत्रालय विस्तार, कक्ष क्रमांक-४३१,
चौथा मजला, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,मुंबई-४०० ०३२
Email ID:- do.asthahte-mh@govin

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दिनांक:- १३.१२.२०२५

प्रति,

१. **संचालक (उच्च शिक्षण/तंत्र शिक्षण//कला/ग्रंथालय), महाराष्ट्र राज्य, पुणे/मुंबई.**
२. **कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे महाराष्ट्र राज्य, महाराष्ट्र.**
३. **संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ,**

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.
संदर्भ- कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१०४३/१/२०२५ पदुम- ४ (१४२२५२८) यांच दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.

मा. मुख्य सचिव यांचे क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८), दि. १३.११.२०२५ रोजीचे अर्धशासकीय पत्र व त्यासोबतचे मा. सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्र. ५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालयाने दि. २२ ऑगस्ट २०२५ रोजी दिलेल्या आदेशाची प्रत सोबत पाठविण्यात येत आहे.

२. प्रस्तुत प्रकरणी भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ दाखल झाली आहे. सदर याचिकेवर दि. ०७/११/२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राव्दारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर निर्णयात या विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत:-

अ) शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे

आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री 8 आठवडयांच्या आत करणे.

ब) निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी संस्थेने नोडल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करून सदर अधिकाऱ्यांची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकार क्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाला कळविणे.

क) केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

३. मा. मुख्य सचिवांच्या निर्देशांच्या अनुषंगाने, या विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्राणखालील संचालक आणि संबंधित विद्यापीठांच्या कुलगुरुंना सूचित करण्यात येते की, त्यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांना मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा. मुख्य सचिवांच्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करण्याबाबत निर्देश द्यावेत. तसेच, सर्व कुलगुरु यांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची काटेकोर अंमलबजावणी सुनिश्चित करावी आणि त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांकडून प्राप्त करुन संचालक, उच्च शिक्षण यांच्या मार्फत दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा. तसेच संचालक, तंत्र शिक्षण आणि संचालक, कला यांनी पदविका महाविद्यालयांचा याबाबतचा अनुपालन अहवाल दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा.

(बी.वेणुगोपाल रेड्डी)
अपर मुख्य सचिव, महराष्ट्र शासन

सोबत : वरीलप्रमाणे

प्रत,
निवड नस्ती (समन्वय).

महाराष्ट्र शासन

उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य

४१२ ई, बहिरट पाटील चौक, मॉडेल कॉलनी, शिवाजीनगर, पुणे- ४११ ०१६

Web : www.dhepune.gov.in E-Mail : mavi.dhepune@gov.in

फोन नं.०२०/२६१२२११९

क्र.उशिस/मानव श्वान संघर्ष उपाययो. /मवि-१/ई. २४७११८९ दि.१६.०७.२०२६

अतितात्काळ

प्रति,
कुलसचिव,
राज्य सार्वजनिक विद्यापीठे

विषयः- भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.
संदर्भः- शासन पत्र क्र. संकीर्ण-२०२५/प्र.क्र.१२२/ समन्वय दि.१५ जुलै,२०२६

उपरोक्त विषयाबाबत संदर्भांकित पत्राची प्रत सोबत जोडली आहे.कृपया अवलोकन करावे.

उपरोक्त विषयी "City Hounded by Strays, Kids Pay Price " या संदर्भात, सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्र. ०५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालायाने दि.२२ ऑगस्ट २०२५ व दि.७ नोव्हेंबर २०२५ रोजीच्या आदेशान्वये दिलेल्या निर्देशाचे पालन करण्याकरीता व यावर देखरेख ठेवण्यासाठी कार्यवाही करण्याकरीता संबधित मा.उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठासमोर सुनावणीसाठी ठेवण्यात येणार आहे. त्यानुसार मा. मुख्य सचिवांना अद्यावयात प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत".

मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशानुसार आपल्या कार्यकक्षेतील शासकीय/अशासकीय अनुदानित/कायम विनाअनुदानित महाविद्यालये/शैक्षणिक संस्था यांचेकडून केलेल्या कार्यवाहीची एकत्रित अद्यावत माहिती सोबत जोडलेल्या विहित नमुन्यात **तात्काळ आजच उलट टपाली** संचालनायालच्या mavi.dhepune@nic.in या ईमेल आयडीवर पाठविण्यात यावी.

न्यायालयीन कामकाजाचे गांभीर्य विचारात घेवून विषयांकित प्रकरणी प्रथम प्राध्यानाने कार्यवाही करावी .

Digitally signed by
Dusane Suyash Madhukar
Date: 17-07-2026
11:04:44

(डॉ.सुयश दुसाने)
प्रशासन अधिकारी,
उच्च शिक्षण संचालनालय,
महाराष्ट्र राज्य,पुणे-१६

प्रतः- मा. अपर मुख्य सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई -३२ यांना सविनय माहितीस्तव सादर.

Sr No	Department	No of Institutes in State	No of Institutes having protected walls, compounds, Gates to prevent entry of stray dogs	No of Nodal officer Appointed	No of Institutes displayed Names of Nodal on gate	No of Stray Dogs in Institutional Area	No of Stray Dogs shifted permantly in shelter house after ABC and vaccination with help of Local body	Institutes having proper waste management which prevents attractions of strays in Institutes Premises	Awareness session for students and staff on preventive behavior around animals, first -aid in case of bites, and immediate reporting protocols (Only for Educational Institutes)
	१	२	३	४	५	६	७	८	९

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मुंबई-४०० ०३२
Email ID:- do.asthahte-mh@gov.in

न्यायालयीन प्रकरण प्राथम्य

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दिनांक :- १५ जुलै, २०२६

प्रति,

१. संचालक, (उच्च शिक्षण), उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
२. संचालक, (तंत्र शिक्षण), तंत्रशिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
३. संचालक, (कला), कला संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
४. संचालक (ग्रंथालय), ग्रंथालय संचालनालय, मुंबई

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संर्घष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत

संदर्भ - १) कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) यांचे दि. १३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.
२) मुख्य सचिव कार्यालयाची दिनांक २७/५/२०२६ ची टिप्पणी व मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे दिनांक २०/५/२०२६ चे आदेश
३) शासनाचे समक्रमांकाचे दिनांक १०/६/२०२६ व दिनांक ७/७/२०२६ व दिनांक ९/७/२०२६ चे पत्र.

महोदय,

"City Hounded by Strays, Kids Pay Price" या संदर्भात, सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्रमांक ५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालयाने दिनांक २२ ऑगस्ट २०२५ आणि ७ नोव्हेंबर २०२५ रोजीच्या आदेशान्वये दिलेल्या निर्देशांचे पालन करण्याकरीता व यावर देखरेख ठेवण्यासाठी कार्यवाही करण्याकरिता, संबंधित उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठासमोर /सुनावणीसाठी ठेवण्यात येणार आहे. त्यानुसार, मा. मुख्य सचिवांना अद्ययावत प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत.

३. त्याकरीता, मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार आपल्या कार्यालयाच्या अधिपत्याखालील संस्थांनी केलेल्या कार्यवाहीची <u>एकत्रित अद्ययावत माहिती</u> सोबतच्या नमुन्यात आजच शासनास सादर करावी. तसेच सदर माहितीमध्ये विद्यापीठे व विद्यापीठांच्या अधिपत्याखालील शासकीय/ अनुदानित/ विनाअनुदानीत शैक्षणिक संस्थांचा समावेश करण्यात यावा.

सोबत - वरीलप्रमाणे.

सं. चं. जाधव

(संचिता जाधव)
कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१) सर्व सहसचिव / उपसचिव , उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२) अवर सचिव (विधी), उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

F:\RUPESH\प्र.क्र.१२२-२५ भटक्या जनावरांमुळे होणाऱ्या उपद्रवावरील उपाययोजना.Docx

Higher and Techical Education Department

Sr No	Department	No of Institutes in State	No of Institutes having protected walls, compounds, Gates to prevent entry of stary dogs	No. of Nodal officer Appointed	No of Institutes displayed Names of Nodal on gate	No of Stray Dogs in Institutional Area	No. Of Stray Dogs shifted permantly in shelter house after ABC and vaccination with help of Local body	Institutes having proper waste management measures which prevents attaraction of strays in Institutes Premises	Awareness sessions for students and staff on preventive behaviour around animals, first-aid in case of bites, and immediate reporting protocols (Only for Educational Institutes)

Sr No	Department	No of Institutes in State	No of Institutes having protected walls, compounds, Gates to prevent entry of stray dogs	No of Nodal officer Appointed	No of Institutes displayed Names of Nodal on gate	No of Stray Dogs in Institutional Area	No of Stray Dogs shifted permantly in shelter house after ABC and vaccination with help of Local body	No of Institutes having proper waste management which prevents attractions of strays in Institutes Premises	No of Institutes conducted Awareness session for students and staff on preventive behavior around animals, first – aid in case of bites, and immediate reporting protocols (Only for Educational Institutes)	Remark Regaeding Action taken against the Institions Not following the directions of HONS, Supreme Court
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११

Shinde U. R.

(ऊषा शिंदे)
कनिष्ठ प्रशासन अधिकारी,
उच्च शिक्षण संचालनालय,
महाराष्ट्र राज्य, पुणे-१६.

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मुंबई-४०० ०३२
Email ID:- do.asthahte-mh@ gov.in

न्यायालयीन प्रकरण प्राथम्य

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय

दिनांक :- १५ जुलै, २०२६

प्रति,

१. संचालक, (उच्च शिक्षण), उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
२. संचालक, (तंत्र शिक्षण), तंत्रशिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
३. संचालक, (कला), कला संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
४. संचालक (ग्रंथालय), ग्रंथालय संचालनालय, मुंबई

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत

संदर्भ - १) कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) यांचे दि. १३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.
२) मुख्य सचिव कार्यालयाची दिनांक २७/५/२०२६ ची टिप्पणी व मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे दिनांक २०/५/२०२६ चे आदेश
३) शासनाचे समक्रमांकाचे दिनांक १०/६/२०२६ व दिनांक ७/७/२०२६ व दिनांक ९/७/२०२६ चे पत्र.

महोदय,

"City Hounded by Strays, Kids Pay Price" या संदर्भात, सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्रमांक ५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालयाने दिनांक २२ ऑगस्ट २०२५ आणि ७ नोव्हेंबर २०२५ रोजीच्या आदेशान्वये दिलेल्या निर्देशांचे पालन करण्याकरीता व यावर देखरेख ठेवण्यासाठी कार्यवाही करण्याकरिता, संबंधित उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठासमोर /सुनावणीसाठी ठेवण्यात येणार आहे. त्यानुसार, मा. मुख्य सचिवांना अद्ययावत प्रतिज्ञापत्र दाखल करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत.

३. त्याकरीता, मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार आपल्या कार्यालयाच्या अधिपत्याखालील संस्थांनी केलेल्या कार्यवाहीची <u>एकत्रित अद्ययावत माहिती</u> सोबतच्या नमुन्यात आजच शासनास सादर करावी. तसेच सदर माहितीमध्ये विद्यापीठे व विद्यापीठांच्या अधिपत्याखालील शासकीय/ अनुदानित/ विनाअनुदानीत शैक्षणिक संस्थांचा समावेश करण्यात यावा.

सोबत - वरीलप्रमाणे.

सं. चं. जाधव
(संचिता जाधव)
कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१) सर्व सहसचिव / उपसचिव , उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२) अवर सचिव (विधी), उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

Rahul 16/7/26

F:\RUPESH\प्र.क्र.१२२-२५ भटक्या जनावरांमुळे होणाऱ्या उपद्रवावरील उपाययोजना.Docx

Sr. No.	Department	No. of Institute in State	No. of Institutes having protected walls, compounds, Gates to prevent entry of Stray Dogs.	No. of Nodal Officer Appointed	No. of Institutes displayed Names of Nodal on Gate	No. of Stray Dogs in institutional Area	No. of Stray dogs shifted permanently in shelter house after ABC and Vaccination with help of local Body	No. of Institutes having proper waste management measures which prevents attraction of strays in institute premises	No. of Institutes conducted Awareness sessions for students and staff on preventive behavier around animals, first-aid in case of bites, and immediate reporting protocols (only on educational institutions.	Remarks Regardi Action taken against the Institutions Not following the directions of Hon. Supreme Court
1	2	3	4	5		6	7	8	9	10
1	Directorate of Higher Education									
2	Directorate of Technical Education									
3	Directorate of Art									

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मुंबई-४०० ०३२
Email ID:- do.asthahte-mh@ gov.in

न्यायालयीन प्रकरण प्राथम्य

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दिनांक :- २८ जुलै, २०२६

प्रति,

संचालक (उच्च शिक्षण/ तंत्र शिक्षण/ कला/ग्रंथालय), महाराष्ट्र राज्य, पुणे/मुंबई.

कुलसचिव, सर्व अकृषी Public विद्यापीठे, महाराष्ट्र राज्य, महाराष्ट्र.

संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ

विषय – भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संर्घष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत

संदर्भ - १) कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) यांचे दि. १३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.

२) शासनाचे समक्रमांकाचे दिनांक्र १३ डिसेंबर, २०२५ चे पत्र.

३) मुख्य सचिव कार्यालयाची दिनांक २७/५/२०२६ ची टिप्पणी व मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे दिनांक २०/५/२०२६ चे आदेश

४) शासनाचे समक्रमांकाचे दिनांक १०/६/२०२६ व दिनांक ७/७/२०२६ व दिनांक ९/७/२०२६ व दिनांक १५/७/२०२६ चे पत्र.

महोदय,

"City Hounded by Strays, Kids Pay Price" या संदर्भात, सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्रमांक ५/२०२५ प्रकरणी मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिनांक १९/५/२०२६ रोजीच्या आदेशान्वये दिलेल्या निर्देशांनुसार कार्यवाही करुन, मा. मुख्य सचिवांना तसेच अपर मुख्य सचिव (उच्च व तंत्र शिक्षण) यांना मा. उच्च न्यायालयात अद्ययावत प्रतिज्ञापत्र दाखल करावयाचे आहे.

२. यासंदर्भात शासनाच्या दिनांक १३/१२/२०२५ रोजीच्या पत्रान्वये, भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संर्घषाच्या पार्श्वभुमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात दाखल केलेल्या सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ याचिकेच्या अनुषंगाने दिलेलया निर्देशानुसार, संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संर्घषाच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून, त्यानुसार करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल शासनास सादर करण्याच्या सूचना देण्यात आल्या होत्या.

त्यानुसार, केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल आपण शासनास सादर केला आहे. तथापि, मा. न्यायालयाच्या दिनांक १९/५/२०२६ रोजी दिलेल्या निर्देशानुसार करावयाच्या उपाययोजनांची आपल्या

अधिपत्याखालील विद्यापीठे व विद्यापीठांच्या अधिपत्याखालील शासकीय/ अनुदानित/ विनाअनुदानीत शैक्षणिक संस्थांमध्ये १०० टक्के अंमलबजावणी होणे आवश्यक आहे.

३. त्यानुसार, या विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखालील संचालक व संबंधित विद्यापीठांच्या कुलगुरुंना पुनश्च सुचित करण्यात येते की, त्यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था अणि महाविद्यालयांना मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची १०० टक्के अंमलबजावणी करणेबाबत सक्त सूचना द्याव्यात. तसेच, ज्या शैक्षणिक संस्थांनी अद्यापही कार्यवाही केली नाही, अशा शैक्षणिक संस्थांकडून खुलासा घेण्यात यावा.

४. मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांचे अंमलबजावणीबाबत, सर्व विद्यापीठांच्या कुलगुरु यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था अणि महाविद्यालयांकडून अनुपालन अहवाल प्राप्त करुन, संचालक (उच्च शिक्षण) यांच्यामार्फत तसेच संचालक, तंत्र शिक्षण आणि संचालक, कला यांनी आपल्या अधिपत्याखालील शैक्षणिक संस्थांचा अनुपालन अहवाल ८ दिवसांत शासनास सादर करावा.

(बी. वेणुगोपाल रेड्डी)
अपर मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
(पूर्वीचे पुणे विद्यापीठ)
विद्यार्थी विकास मंडळ
गणेशखिंड, पुणे – ४११ ००७.
डॉ. सविता कुलकर्णी
संचालक (अतिरिक्त कार्यभार)

संदर्भ क्र. विविमं/२०२५–२६/४३५ कालमर्यादित/तातडीने दिनांक : १८/१२/२०२५

प्रति,
मा. प्राचार्य/संचालक,
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्नित
सर्व महाविद्यालये व मान्यताप्राप्त परिसंस्था,

विषय : भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत....

संदर्भ क्र : मा. उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, उशिसं/मानव श्वान संघर्ष उपाययो./मवि–१ ई.२४७११८९ दि. १५.१२.२०२५ चे पत्र

महोदय/महोदया,

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ दाखल झाली असून सदर याचिकेच्या अनुषंगाने दि. ७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राद्वारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

त्यानुषंगाने मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा मुख्य सचिव, कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग यांच्या पत्रान्वये दिलेल्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करुन उचित कार्यवाही करण्याबाबत सर्व संलग्नित महाविद्यालये/शैक्षणिक संस्था यांना तात्काळ सूचना देण्यात याव्यात, असे निर्देश शासनाकडून प्राप्त झाले आहे.

सदर न्यायनिर्णयात आपल्या विभाग व विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत.

१. शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री ८ आठवड्यांच्या आत करणे.
२. निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छत्ता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी नोडल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करून सदर अधिकाऱ्यांची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकार क्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाला कळविणे.
३. केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शाळा आणि शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि. ७.११.२०२५ च्या न्यायनिर्णयाचे अवलोकन केले असता निर्देशांचे अनुपालन न झाल्यास संबंधित अधिकाऱ्यांना वैयक्तिकरित्या जबाबदार धरण्यात येईल, असे वारंवार स्पष्ट केले आहे. ही वस्तुस्थिती विचारात घेऊन वरील निर्देश व न्यायनिर्णयात समाविष्ट असलेले सामुहिक निर्देशांची प्राथम्याने अंमलबजावणी करावी. मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व शासनाच्या सूचनांचे आपल्या महाविद्यालये/मान्यताप्राप्त परिसंस्थेमध्ये तंतोतंत पालन करण्याबाबत संबंधितांना सूचित करावे. या संबंधीचे सविस्तर पत्र आपल्या माहितीसाठी व उचित कार्यवाहीसाठी सोबत जोडले आहे.

या प्रकरणी महाविद्यालये/मान्यताप्राप्त परिसंस्थेनी केलेल्या कार्यवाही बाबतचा अहवाल एकत्रित संकलित करून शासनास दि. १९.१२.२०२५ रोजी दुपारी २.०० वाजेपर्यंत सादर करण्याबाबत निर्देश प्राप्त झाले आहेत. यास्तव आपल्या महाविद्यालये/मान्यताप्राप्त परिसंस्थेत या संबंधित केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल खालील दिलेल्या गुगल लिंकवर https://forms.gle/n1m67aYbQv2ueRzA6 त्वरीत भरण्याबाबत संबंधितांना सूचित करावे. कळावे हि विनंती.

सोबत : वरीलप्रमाणे

(डॉ. सविता कुलकर्णी)
संचालक (अतिरिक्त कार्यभार), विद्यार्थी विकास मंडळ

महाराष्ट्र शासन
उच्च शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य
४१२ ई, बहिरट पाटील चौक, मॉडेल कॉलनी, शिवाजीनगर, पुणे- ४११ ०१६

Web : www.dhepune.gov.in E-Mail : mavi.dhepune@gov.in

फोन नं.०२०/२६१२२११९

क्र. उशिस/मानव श्वान संघर्ष उपाययो. /मवि-१/ई. २४७११८९ दि.१५.१२.२०२५

कालमार्यदित/ तातडीने

प्रति,
१. सर्व विभागीय सहसंचालक,
उच्च शिक्षण
२. कुलसचिव,
सर्व अकृषी /अभिमत/ स्वंयअर्थसहायीत विद्यापीठे

विषयः- भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणार उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भः- शासन पत्र क्र. संकीर्ण -२०२५/प्र.क.१२२/समन्वय दि.१३.१२.२०२५

उपरोक्त विषयाबाबत संदर्भांकित पत्रासोबत मा. मुख्य सचिव यांचे कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यसाय विभाग, पत्र क्रं. DAHD- १०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८) दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र सोबत जोडले आहे. कृपया अवलोकन करावे.

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर **मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र.५/२०२५** दाखल झाली असून सदर याचिकेच्या अनुषंगाने दि.७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राद्वारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत.

त्यानुषंगाने मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा मुख्य सचिव, कृषि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यसाय विभाग यांच्या पत्रान्वये दिलेल्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करुन उचित कार्यवाही करण्याबाबत आपल्या अधिनस्त सर्व संलग्तिन महाविद्यालये/ शैक्षणिक संस्था यांना तात्काळ सूचना देण्यात याव्यात.

तसेच प्रस्तुत प्रकरणी शैक्षणिक संस्था/ महाविद्यालयांनी केलेल्या कार्यवाहीबाबतचा अहवाल आपल्या स्तरावर संकलित करुन विभागनिहाय अहवाल **दि.१९.१२.२०२५ रोजी दुपारी २.०० वाजेपर्यत** संचालनालयाच्या mavi.dhepune@nic.in या ईमेल आयडीवर सादर करावा.

प्रस्तुत प्रकरणी शासनाने मा. सर्वोच्च न्यायालयास अहवाल सादर करावयाचा आहे त्यानुषंगाने प्रथम प्राध्यानाने कार्यवाही करावी .

Digitally signed by
USHA RAMDAS SHINDE
Date: 16-12-2025
17:51:39

(ऊषा शिंदे)
कनिष्ठ प्रशासन अधिकारी,
उच्च शिक्षण संचालनालय,
महाराष्ट्र राज्य, पुणे-१६.

प्रतः- मा. अपर मुखय सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय विस्तार भवन मुंबई-३२ यांना सविनय माहितीस्तव सादर.

महाराष्ट्र शासन

उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग मंत्रालय विस्तार, कक्ष क्रमांक-४३१,

चौथा मजला, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,मुंबई-४०० ०३२

Email ID:- do.asthahte-mh@govin

क्रमांक :- संकीर्ण -२०२५/प्र.क्र.१२२/समन्वय दिनांक:- १३.१२.२०२५

प्रति,

१. **संचालक (उच्च शिक्षण/तंत्र शिक्षण//कला/ग्रंथालय), महाराष्ट्र राज्य, पुणे/मुंबई.**

२. **कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे महाराष्ट्र राज्य, महाराष्ट्र.**

३. **संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ,**

विषय - भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजनांबाबत.

संदर्भ- कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग, अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१०४३/१/२०२५ पदुम- ४ (१४२२५२८) यांच दि.१३.११.२०२५ रोजीचे पत्र.

मा. मुख्य सचिव यांचे क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम-४ (१४२२५२८), दि. १३.११.२०२५ रोजीचे अर्धशासकीय पत्र व त्यासोबतचे मा. सर्वोच्च न्यायालयात दाखल रिट याचिका क्र. ५/२०२५ प्रकरणी मा. न्यायालयाने दि. २२ ऑगस्ट २०२५ रोजी दिलेल्या आदेशाची प्रत सोबत पाठविण्यात येत आहे.

२. प्रस्तुत प्रकरणी भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव श्वान संघर्षाच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात सुमोटो रिट पिटीशन क्र. ५/२०२५ दाखल झाली आहे. सदर याचिकेवर दि. ०७/११/२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती मा. सर्वोच्च न्यायालयाने संस्थात्मक स्तरावर मानव श्वान संघर्षच्या गंभीर घटनांना आळा घालण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल आठ आठवडयात मा. मुख्य सचिवांच्या शपथपत्राव्दारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर निर्णयात या विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत:-

अ) शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे

आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री 8 आठवडयांच्या आत करणे.

ब) निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी संस्थेने नोडल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करून सदर अधिकाऱ्यांची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकार क्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाला कळविणे.

क) केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

३. मा. मुख्य सचिवांच्या निर्देशांच्या अनुषंगाने, या विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्राणखालील संचालक आणि संबंधित विद्यापीठांच्या कुलगुरुंना सूचित करण्यात येते की, त्यांनी आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांना मा. सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश व मा. मुख्य सचिवांच्या सूचनांचे तंतोतंत पालन करण्याबाबत निर्देश द्यावेत. तसेच, सर्व कुलगुरु यांनी मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशांची काटेकोर अंमलबजावणी सुनिश्चित करावी आणि त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल आपल्या कार्यक्षेत्रातील शैक्षणिक संस्था आणि महाविद्यालयांकडून प्राप्त करुन संचालक, उच्च शिक्षण यांच्या मार्फत दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा. तसेच संचालक, तंत्र शिक्षण आणि संचालक, कला यांनी पदविका महाविद्यालयांचा याबाबतचा अनुपालन अहवाल दि. २० डिसेंबर, २०२५ पर्यंत शासनास सादर करावा.

(बी.वेणुगोपाल रेड्डी)
अपर मुख्य सचिव, महराष्ट्र शासन

सोबत : वरीलप्रमाणे

प्रत,
निवड नस्ती (समन्वय).

संक्र. ४६८/समन्वय
२५/११/२५

राजेश कुमार
मुख्य सचिव

अ.शा.पत्र क्र. DAHD-१४०४३/१/२०२५ पदुम -४ (१४२२५२८)
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व
मत्स्यव्यवसाय विभाग
मंत्रालय, मुंबई -४०००३२
दिनांक :- १३ नोव्हेंबर, २०२५

महाराष्ट्र शासन

अ.मु.स. उच्च व तंत्र शिक्षण यांचे कार्यालय
क्र. 2398
दि. 19.11.25

महोदय,

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्षाच्या गंभीर घटनांच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयात ५/२००५ ही SOU MOTO WRIT PETITION दाखल केली आहे. सदर याचिकेवर दि.०३.११.२०२५ व दि.०७.११.२०२५ रोजी सुनावणी झाल्या आहेत, त्यापैकी दि.०३.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीस मी स्वत: उपस्थित होतो. सुनावणीअंती दिलेल्या निर्देशांचे अवलोकन केले असता मा. सर्वोच्च न्यायालयाने सदर बाब अतिशय गांभिर्याने घेतले असल्याचे स्पष्ट होत आहे.

दि.०७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती दिलेल्या अंतरिम निर्णयान्वये (प्रत सोबत) मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशानुसार भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले असून, सदर निर्देशांच्या अनुपालनाच्या अनुषंगाने करण्यात आलेल्या पुर्ततेचा अहवाल ८ आठवडयात मुख्य सचिवांच्या शपथ पत्राव्दारे मा. सर्वोच्च न्यायालयास सादर करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर न्यायनिर्णयात आपल्या विभाग व विभागांतर्गत यंत्रणेशी संबंधित असलेले काही ठळक निर्देश पुढीलप्रमाणे आहेत.

१. शैक्षणिक संस्थांचे प्रशासकीय प्रमुख यांनी संबंधित स्थानिक/नगरपालिका अधिकाऱ्यांमार्फत, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या संपूर्ण देखरेखीखाली, भटक्या श्वानांचा प्रवेश रोखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पुरेशा कुंपण/सीमा भिंती, दरवाजे आणि इतर संरचनात्मक किंवा प्रशासकीय उपाययोजनांनी परिसर सुरक्षित केला आहे याची खात्री ८ आठवड्यांच्या आत करणे.
२. निर्धारित केलेल्या प्रत्येक शैक्षणिक संस्था परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही याची खात्री करण्यासाठी नोडल अधिकाऱ्याची नियुक्ती करुन सदर अधिकाऱ्याची माहिती प्रवेशद्वारावर ठळकपणे प्रदर्शित करणे आणि अधिकारक्षेत्रातील नगरपालिका संस्था/प्राधिकरणाला कळविणे.
३. केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार प्रत्येक शाळा आणि शैक्षणिक संस्थांमध्ये विद्यार्थी आणि कर्मचाऱ्यांना श्वानांच्या आक्रमक स्वभावाच्या अनुषंगाने प्रतिबंधात्मक वर्तन, चावल्यास प्रथमोपचार आणि तात्काळ माहिती देणे याबाबत जागरूकता सत्र आयोजित करणे.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दि. ०७.११.२०२५ च्या न्यायनिर्णयाचे अवलोकन केले असता निर्देशांचे अनुपालन न झाल्यास संबंधित अधिकाऱ्यांना वैयक्तिकरित्या जबाबदार धरण्यात येईल, असे वारंवार स्पष्ट केले आहे. ही वस्तुस्थिती विचारात घेऊन आपल्या विभागाशी संबंधित वरील निर्देश व न्यायनिर्णयात समाविष्ट असलेले सामुहिक निर्देशांची प्राथम्याने अंमलबजावणी करुन केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल कोणत्याही परिस्थितीत दि. २२.१२.२०२५ पुर्वी पशुसंवर्धन विभागात डॉ. नरेश बांगर, अवर सचिव (पदुम-४) यांना प्रत्यक्ष अथवा us.adf4-mh@gov.in या ई-मेल वर सादर करावा.

आपला स्नेहांकित,

(राजेश कुमार)

Urgent

उ.स. (समन्वय)
1) pl. put up D.O. letter to all VCs & Directors.
2) pl. convene a VC on 24th with VCs / Directors.
This may be included in the agenda along with Ranking issues / Dash Board

श्री बी. वेणुगोपाल रेड्डी (भाप्रसे),
अप्पर मुख्य सचिव,
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

18/11

19/11

कक्ष अधिकारी (समन्वय)

सीए.शेरा
२४.११.२०२५